

INTRODUCCIÓ A LA SIMBOLOGIA RELIGIOSA EN ELS ÀMBITS PÚBLICS

FRANCESC NAVARRO I VENTURA

UJI UNIVERSITAT
JAUME I

Col·lecció «Estudis jurídics»
Núm. 29

INTRODUCCIÓ A LA SIMBOLOGIA RELIGIOSA EN ELS ÀMBITS PÚBLICS

**COL·LECCIÓ «ESTUDIS JURÍDICS»
NÚM. 29**

**INTRODUCCIÓ A LA SIMBOLOGIA
RELIGIOSA EN ELS ÀMBITS PÚBLICS**

FRANCESC NAVARRO I VENTURA

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT JAUME I. Dades catalogràfiques

Noms: Navarro Ventura, Francisco, autor | Universitat Jaume I. Publicacions, entitat editora

Títol: Introducció a la simbologia religiosa en els àmbits públics / Francisco Navarro i Ventura

Descripció: Castelló de la Plana : Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions, [2023] | Col·lecció: Estudis jurídics ; 29 | Inclou referències bibliogràfiques

Identificadors: 978-84-18951-86-2 (paper) | 978-84-18951-87-9 (pdf) | 978-84-18951-88-6 (ePub)

Matèries: Llibertat religiosa -- Espanya | Simbolisme cristià -- Dret i legislació | Laïcisme -- Espanya

Classificació: CDU 342.731(460) | CDU 272-536.65:(460) | CDU 322.24(4) | THEMA | THEMA JPVH 1DSE

Publicacions de la Universitat Jaume I és una editorial membre de l'UNE, cosa que en garanteix la difusió i comercialització de les obres en els àmbits nacional i internacional. www.une.es.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat d'excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra.

© Del text: Francesc Navarro i Ventura, 2023

© De la present edició: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2023

Traducció i revisió lingüística: Servei de Llengües i Terminologia UJI

Edita: Publicacions de la Universitat Jaume I. Servei de Comunicació i Publicacions. Campus del Riu Sec. Edifici Rectorat i Serveis Centrals. 12071 Castellón de la Plana. www.tenda.uji.es e-mail: publicacions@uji.es

ISBN paper: 978-84-18951-86-2

ISBN pdf: 978-84-18951-87-9

ISBN ePub: 978-84-18951-88-6

Dipòsit legal: CS 176-2023

DOI: <http://dx.doi.org/10.6035/EstudisJuridics.29>

Aquest llibre, de contingut científic, ha estat avaluat per persones expertes externes a la Universitat Jaume I, mitjançant el mètode denominat revisió per iguals, doble cec.

No hi ha res repartit en el món
més equitativament que la raó:
tothom està convençut de
tindre'n suficient.

RENÉ DESCARTES

ÍNDEX

PRESENTACIÓ	13
PRÒLEG	19
INTRODUCCIÓ	23
AGRAÏMENTS	27
LEGISLACIÓ BÀSICA	31
SIMBOLOGIA RELIGIOSA	35
1. Delimitació terminològica, conceptes afins: estat aconfessional, laic, ateu, anticlerical, secular. Diferències	39
2. Simbologia en general. Definició. Classes	43
2.1. Dret objectiu i subjectiu entorn dels símbols	46
2.2. Simbologia religiosa pròpiament dita	49
2.3. Simbologia religiosa com a element cultural o artístic	50
2.4. Simbologia religiosa com a tradició	55
2.5. Simbologia en llocs públics: escoles, ajuntaments, dependències militars... ..	57
2.6. Elements estàtics	58
2.7. Manifestacions personals en l'ús de simbologia	60
2.8. La conflictivitat en l'ús personal de simbologia	62

LA SIMBOLOGIA RELIGIOSA A ESPANYA	69
1. De la Segona República al règim franquista	71
2. Dret espanyol vigent: l'aconfessionalitat legal	75
3. Doctrina i jurisprudència	84
4. Simbologia religiosa en actes institucionals: l'aconfessionalitat real	90
4.1. Presa de possessió dels càrrecs públics	90
4.2. Representacions oficials en actes religiosos	92
4.3. Honors públics a imatges religioses	94
SIMBOLOGIA RELIGIOSA EN EL DRET COMPARAT	97
1. Acords internacionals	100
2. Relacions Església-Estat en països del nostre entorn cultural	102
3. Doctrina i jurisprudència: plantejaments i anàlisi	104
4. Breu anàlisi de la jurisprudència citada	113
LA PROBLEMÀTICA JURÍDICA DAVANT UNA LEGISLACIÓ INSUFICIENT	117
TRACTAMENT MEDIÀTIC I QÜESTIONS DE FONTS	125
CONCLUSIONS	131
UNA REFLEXIÓ FINAL	139
BIBLIOGRAFIA	145
ANNEXOS	151
I. Abreviatures	153

PRESENTACIÓ

PACO MARISCAL

La tardor del 2021, una periodista del *Münchener Merkur* de Munic preguntava al regidor dels verds de Bad Tölz, població turística de l'Alta Baviera al nord dels Alps: «Senyor Mayer, com a protesta perquè penja la creu en la sala de sessions de l'ajuntament, vostè hi ha penjat els símbols d'altres religions del món. Per què?». L'edil verd, adult i amb cabells blancs, li va respondre: «L'article 4 de la Constitució indica: "Són inviolables la llibertat de creences, la llibertat de consciència, la de confessió religiosa i la ideològica"». El regidor finalitzava les declaracions afirmant que, de tot això, n'havia de ser garant l'Estat.

La polèmica estava servida, com està servida en societats i països que, des del punt de vista religiós, van deixar ja fa algunes dècades de ser monocromàtiques. I no es tracta únicament dels anomenats països d'Occident, sinó també en altres nacions que ni s'inclouen en l'anomenat Occident, ni van ser mai monocolors sinó plurals en qüestions de fe i creences, com ara la Turquia d'Erdoğan o el Marroc de la dinastia alauí.

Els incidents que originen aquesta controvertida qüestió de la pluralitat religiosa acaben sempre en els jutjats. La llista es faria interminable, encara que n'enumerarem els més recents i aquells dels quals en tenim coneixement: a França, va tindre l'epicentre la candidata musulmana del partit de Macron; a Bèlgica, l'advocada de la Unió Europea va avalar l'acomiadament de Samira Achbita, la musulmana que va perdre el treball després de manifestar la seua intenció de portar vel durant la jornada laboral; Nadia Ewida, cristiana copta del Regne Unit, va saltar als mitjans quan el Tribunal Europeu d'Estrasburg va dictar sentència a favor seu en la demanda interposada contra British Airways quan la van acomiadar per portar una creu en el pit durant el servei; a Berlín, grupuscles antisemites van atacar un grup

de ciutadans que, al carrer, portaven els caps coberts amb quipàs, entre els quals hi havia un dels rabins de la sinagoga central de la capital alemanya. La quipà amb què es cobreixen la coroneta els homes jueus simbolitza la necessitat de considerar que Déu es troba en qualsevol lloc i regeix totes les gents sobre les coses. La quipà és una peça similar al solideu que usen les altes jerarquies catòliques. Interminable llista, a la qual han d'afegir els lectors del llibre que tenen a les mans els diversos i importants casos que van comportar processos judicials, i amb els quals Navarro exemplifica i argumenta de forma exquisidament acadèmica.

Tot l'anterior repercuteix en les relacions humanes, en la convivència entre ciutadans de diferents ideologies i conviccions religioses. Tractar aquesta qüestió suposa, si no s'és visceral, caminar pel tall de la navalla sense caure en l'abisme del radicalisme d'un costat o de l'altre. I és això el que realitza de manera oportuna Francesc Navarro Ventura en aquest treball, escrit però suficient, en les pàgines que segueixen a aquesta breu introducció.

Navarro, a la formació jurídica del qual, encara que tardana, caldria afegir un tarannà pedagògic digne de menció, ens introdueix en la polèmica de la simbologia religiosa en l'àmbit públic començant des dels inicis perquè el lector o estudiant tinga un coneixement complet del problema: explica el significat dels conceptes que utilitzem en tractar aquesta qüestió; el que hi ha darrere de laïcismes, confessionalitat, ateïsmes, teocràcies i vocables similars. Segueix després el nostre estudiós exposant de manera concisa els problemes que ha plantejat l'exhibició pública de determinats símbols i els processos judicials que han desencadenat. De fet, argumenta la problemàtica d'aquesta qüestió amb sentències judicials de repercussió europea i hispana que, en general, posen de manifest l'arrel o germen de la polèmica, que no és un altre que la carestia d'una adequada i precisa legislació sobre aquesta matèria. És aquesta segona part del treball de Navarro potser la més interessant per a un estudiant de lleis o per a un universitari preocupat pel Dret. El lector profà es veurà obligat a realitzar una

lectura pausada –atès el caràcter del llenguatge jurídic– que, finalment, resulta atractiu formativament i informativament.

I són també suggerents les preguntes, quasi retòriques, que es formula l'autor sobre formalismes relacionats amb aquesta qüestió i que mai ningú posem en dubte. Per què prometen o juren davant objectes sagrats les persones que accedeixen a un càrrec públic? Per què els uniformats rendeixen honors als sants i acompanyen amb les baionetes els passos sacres de Setmana Santa? I així, altres casos similars.

Amb tot, són les pàgines finals de l'estudi aquelles en què Navarro formula una sèrie de consideracions que, amb tota probabilitat, mouran el lector a la reflexió i l'anàlisi pròpia. Perquè, en tot allò que fa referència a la diversitat cultural i la simbologia religiosa en públic, convé pensar quin paper exerceixen els mitjans de comunicació social que fomenten radicalismes; aquesta falta de reflexió a què ens té acostumats la quotidianitat; convé pensar quin paper exerceixen els mitjans de comunicació social que fomenten radicalismes; i en els que viuen amb veritats absolutes i s'expressen amb dogmes de fe. En fi, com indica Navarro, el pitjor és mantindre el gran públic en la ignorància i la mediocritat.

PRÒLEG

Abundants i variats van ser, i són, els casos que des de l'aprovació de la Constitució espanyola i l'augment de la conscienciació de la societat s'han plantejat en l'àmbit judicial, doctrinal, i en el de la societat sobre la simbologia religiosa en llocs públics. En l'actualitat, i des de fa uns anys, s'han reduït les notícies sobre la simbologia religiosa. Això és degut, en aparença, a raons d'interès mediàtic davant l'al·luvió de notícies d'una altra índole. També hi ha contribuït el canvi de percepció de la societat i, possiblement, el desengany patit pels no creients des de la sentència de la Sala General del Tribunal Europeu de Drets Humans: cas Lautsi contra la Itàlia atribolada. D'altra banda, és també conseqüència de les successives crisis econòmiques, socials, sanitàries o de conflictes armats que des de 2008 s'han estat produint arreu del món, que tot plegat, han contribuït a deixar en segon pla aquestes qüestions i centrar l'atenció en les problemàtiques del dia a dia dels ciutadans.

El present treball no pretén reflectir una relació completa ni fer una anàlisi exhaustiva de tota la jurisprudència, doctrina i estudis existents sobre la simbologia religiosa en llocs públics. La intenció és establir l'indicatiu inicial del camí, de llarg recorregut, que porte el lector, estudiant o no, a establir el seu propi criteri i conclusions.

La inexistència d'una legislació que desenvolupe amb amplitud el controvertit article 16.3 de la Constitució espanyola deixa en mans de la judicatura la creació legal de la interpretació i resolució de la conflictivitat generada sobre aquesta qüestió. L'escassa legislació existent, tant espanyola com internacional, el dret comparat amb altres països i la jurisprudència del Tribunal Europeu de Drets Humans, són l'element legal del qual se serveixen els tribunals espanyols per a la comprensió i el dictat de resolucions de les accions empreses pels interessats; unes accions contra les entitats o les institucions de l'Estat

que, a parer seu, infringeixen els drets reconeguts pel citat article 16 de la Constitució.

Les pàgines següents intenten sintetitzar la problemàtica jurídica que presenta la simbologia religiosa en l'àmbit públic. Això és, un vertader laberint en el qual es fa necessari disposar d'un fil d'Ariadna per a poder confegir una composició de conjunt que permeta a l'estudiant canalitzar el seu criteri.

INTRODUCCIÓ

Amb la finalitat d'introduir l'estudiant en la dimensió de criteris que aquesta simbologia crea en l'anàlisi de la seua motivació i existència, en primer lloc, hem definit els conceptes que habitualment s'utilitzen com a justificants del rebuig o de l'acceptació de l'existència d'aquesta simbologia. En segon lloc, s'han determinat els espais que regularment produeixen conflictivitat jurídica quant a la simbologia religiosa i els elements que la produeixen amb la finalitat d'establir els marges sobre els quals es desenvoluparà el recorregut.

S'han analitzat, dins de les possibilitats d'extensió del treball, la legislació i la jurisprudència internacional i espanyola. La pretensió era extraure de tota aquesta documentació els criteris legals que pretenen regir la projecció civil d'allò religiós entre els Estats i les Esglésies o religions, és a dir, aquells que conformen el dret eclesiàstic, així com conèixer els criteris que regeixen les decisions jurisprudencials, tant del Tribunal Europeu de Drets Humans, com dels alts tribunals nacionals de l'àmbit de la cultura occidental i dels tribunals espanyols.

Ha resultat oportú incloure en aquest treball dos apartats: la simbologia religiosa a Espanya des de la Segona República fins al règim franquista i el tractament mediàtic i les qüestions de fons col·laterals a aquesta temàtica. Aquesta introducció pot ajudar a comprendre unes certes actituds i a reflexionar sobre el paper que la informació exerceix en la conformació d'opinions tant a favor com en contra. Això, sens dubte, ens ajudarà a explicar el perquè d'uniques conductes, en general, desinformades unes i manipuladores les altres.

Finalment, s'ha arribat a una sèrie de conclusions que en la nostra opinió inclouen tots aquells elements que s'han de tindre en compte a l'hora de resoldre els conflictes, i que, en el seu conjunt, componen la problemàtica jurídica que integra la simbologia en l'àmbit públic. Conclourem el text amb unes reflexions sobre el fet de la simbologia i la consideració que aquesta té en la societat.